

ΓΝΩΣΤΑ ΚΑΙ ΑΓΝΩΣΤΑ

Γράφει ο Αντώνης Αμπανίδης → ampandonis@gmail.com

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΦΤΩΧΕΙΑ

Ta διάφορα μέτρα για τις ευπαθείς οικονομικά ομάδες του πληθυσμού φέρνουν και πάλι στο προσκήνιο το ζήτημα της φτώχειας και πώς αυτή ορίζεται σήμερα. Βέβαια οι αριθμοί υπήρχαν πάντα, αμείλικτοι, να μας θυμίζουν ότι η φτώχεια, παρά την ευημερία, είναι εδώ: 300.000 ελληνικές οικογένειες που ζουν κάτω από το όριο της φτώχειας, εκατοντάδες χιλιάδες άνεργοι οι οποίοι προσπαθούν να ξεφύγουν από τον κοινωνικό αποκλεισμό. Άλλα και εδώ στην Αυστραλία, αν και δεν θα έπρεπε να υπάρχει τόσο μεγάλος αριθμός φτωχών τα νούμερα μας δείχνουν το ακριβώς αντίθετο. Οι αριθμοί όμως δεν τα λένε όλα και κυρίως δεν μας εξηγούν γιατί, όταν ο πλανήτης μας παράγει περισσότερο πλούτο από ποτέ, παράγει συγχρόνως και τόση εξαθλίωση και γιατί οι κοινωνίες μας εκτρέφουν αθλιότητα, πολύ μεγαλύτερη και πιο ανυπόφορη από αυτήν που απλώς οι αριθμοί αποδεικνύουν το αντίθετο. Στα ερωτήματα αυτά επιχειρεί απαντήσεις το σημερινό αφιέρωμα.

Η μόνη μέχρι τώρα κοινωνία της αφθονίας, η μόνη δηλαδή ανθρώπινη κοινωνία που δεν γνωρίζει τη φτώχεια, ήταν η νεολιθική. Δεν πρόκειται για απλό παραδοξολόγημα. Αν ορίσουμε τη φτώχεια ως μια κατάσταση όπου υπάρχουν μεγάλες παρεκκλίσεις ανάμεσα στις ανάγκες των ατόμων και στη δυνατότητά τους να τις ικανοποιούν, τότε είναι προφανές ότι οι κοινωνίες οι οποίες παράγουν μεν από κοινού λίγο αλλά αυτό που παράγουν τους φθάνει, δεν μπορεί να χαρακτηρισθούν φτωχές. Οι πρωτόγονοι που κυνηγούν μόνον τόσα θηράματα και μαζεύουν μόνον τόσους άγριους καρπούς όσο τους χρειάζεται για να χορτάσουν δεν είναι φτωχοί. Και γι' αυτό ακριβώς αφού ασχοληθούν ελάχιστες ώρες για να εξασφαλίσουν τον επιούσιο, αφού δηλαδή τελειώσουν τη σύντομη αναγκαία «εργασία» τους, περνούν τον υπόλοιπο «ελεύθερο χρόνο» τους κατά το δοκούν. Ικανοποιώντας λοιπόν όλες τους τις ανάγκες ζουν ως «πλούσιοι».

Η φτώχεια είναι συνεπώς ιστορική κατηγορία. Η στέρηση, η επιβίωση κάτω από το ελάχιστο συντήρησης και η αθλιότητα είναι φαινόμενα και ερωτήματα που δεν είναι δυνατόν να θεούν έξω από τις κοινωνίες που τα εκτρέφουν. Κάθε κοινωνία δημιουργεί τις δικές της ανάγκες, παράγει τα δικά της στερητικά σύνδρομα και ορίζει τα δικά της πθικά και κοινωνικά κριτήρια γύρω από τα επιτρεπτά όρια της στέρησης. Και είναι σαφές ότι τα όρια αυτά καθορίζονται ανάμεσα στα άλλα από την έκταση της κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας, για τα αίτια και τους μηχανισμούς που παράγουν, αναπαράγουν, διαιωνίζουν και επιτρέπουν την ανισότητα αυτή.

Ανάπτυξη και εξαθλίωση

Ετσι, οι δικές μας ανεπυγμένες κοινωνίες εμφανίζουν στο σημείο αυτό μια σειρά από γνωρίσματα που τις διαφοροποιούν από όλες τις

προηγούμενες. Από τη μια μεριά η ισονομία και η ισοπολιτεία συνεπάγονται την άμεση συγκρισιμότητα όλων των ανθρώπων μεταξύ τους. Όλοι είναι ίσοι ενώπιον του νόμου αλλά και ενώπιον της φαντασιακής συγκρότησης των βιοτικών τους προοπτικών. Οι ελεύθεροι άνθρωποι έχουν ταυτόσημο δικαίωμα να διεκδικούν και να αποκτούν ίσοις όροις πρόσβαση σε όλες τις κοινωνικές αξίες. Και αντιμετωπίζουν ο ένας τον άλλον με βάση τα ίδια αφετηριακά κριτήρια.

Από την άλλη μεριά είναι γεγονός ότι οι πλέον δημοκρατικές κοινωνίες μας γίνονται ολοένα πιο πλούσιες, παράγουν ολοένα και περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες όλων των ειδών και απελευθερώνουν μέσω της απόκτησης του πλούτου τις πλέον ανολοκλήρωτες ανάγκες των ατόμων. Οι ανάγκες και οι στερήσεις είναι πολύ πιο ανυπόφορες όταν δεν είναι γενικές. Όσο πιο άνισες, πιο διαστρωματωμένες και πιο πολωμένες είναι οι κοινωνίες τόσο και διευρύνεται το εύρος των αναγκών που ο κάθε άνθρωπος δικαιούται να απαιτεί να ικανοποίησει. Ετσι δεν είναι τυχαίο ότι για πρώτη φορά οι κοινωνίες υποχρεώνονται να ορίσουν και να μετρήσουν τη φτώχεια. Ως «επιτρεπτά όρια της φτώχειας», δίχως βέβαια να προσδιορίζεται το πθικό ή λογικό κριτήριο του επιτρεπτού, ορίζονται τα ατομικά εισοδήματα που βρίσκονται κάτω από το ήμισυ του μέσου κατά κεφαλήν εισοδήματος μιας χώρας. Ακόμα λοιπόν και αν το πθικό και ποιοτικό αυτό σκάνδαλο ορίζεται ποσοτικά, είναι γεγονός ότι ακόμα και έτσι το ζήτημα της φτώχειας μπαίνει στο επίκεντρο της δημοσιότητας. Κανείς πα δεν δικαιούται να μη βλέπει και να μη γνωρίζει. Οι κοινωνίες μας εκτρέφουν αθλιότητα, πολύ μεγαλύτερη και πιο ανυπόφορη από αυτήν που απλώς τεκμηριώνουν οι αριθμοί. Κάτι όμως πρέπει να γίνει.

Το χρέος του πλούτου

Πέρα λοιπόν από το ζήτημα της εκμετάλλευσης και του κοινωνικού αποκλεισμού, ανεξάρτητα από το ζήτημα της ολοένα και πιο άδικης κατανομής του πλούτου και άσχετα από το ζήτημα του αναλφαβητισμού και της ανεργίας, η απόλυτη στέρηση, η φτώχεια και η αθλιότητα είναι προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπισθούν

αμέσως. Η κοινωνική δικαιοσύνη και ισότητα, η καθολική εκπαίδευση ακόμα και η πλήρης απασχόληση είναι ζητήματα που αναφέρονται στη θεμελιακή δομή της κοινωνίας. Και με αυτήν την έννοια εντάσσονται στο πλαίσιο ενός πολιτικού και οικονομικού προγραμματισμού, ο οποίος πάντα iεραρχεί και διαπραγματεύεται. Η αθλιότητα όμως δεν μπορεί να περιμένει. Οι σημερινοί φτωχοί δεν είναι απλώς στερημένοι. Βρίσκονται αποκλεισμένοι από τον κόσμο που τους περιβάλλει, αιχμάλωτοι ενός αξεπέραστου περιθωρίου, ακυρωμένοι ως προς τις θεμελιώδεις λειτουργίες τους ως ελεύθερων ανθρώπων. Ασχέτως λοιπόν από το ερώτημα για τα αίτια της φτώχειας, ανεξάρτητα από το κατά πόσον το φαινόμενο αυτό είναι δυνατόν να εξαλειφθεί στο πλαίσιο των καπιταλιστικών κοινωνιών και πέρα από τα μέτρα που είναι δυνατόν να ληφθούν έτσι ώστε να μειωθεί ο αριθμός των εξαθλιωμένων, η συνύπαρξη του τερατώδους πλούτου με την απόλυτη και αυξανόμενη αθλιότητα είναι απολύτως απαράδεκτη. Οσες κοινωνίες είναι έστω και στοιχειωδώς ανεπυγμένες δεν είναι δυνατόν να ανέχονται την εξαθλίωση των κοινωνιών.

ΠΩΣ ΜΕΤΡΙΕΤΑΙ Η ΕΞΑΘΛΙΩΣΗ

Θεωρητικά είναι δυνατόν να φανταστούμε οικονομίες με τέτοια διανομή εισοδήματος στις οποίες να μην υπάρχει φτώχεια. Στην πραγματικότητα όμως φτώχεια με την απόλυτη και με τη σχετική έννοια του όρου υπάρχει σε όλες τις χώρες του κόσμου. Θα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι εφόσον τα εισοδήματα διαφέρουν θα υπάρχουν κατ' ανάγκη ορισμένοι σχετικά φτωχοί (σε σχέση δηλαδή με αυτούς που έχουν υψηλά εισοδήματα). Το εκπληκτικό όμως είναι ότι υπάρχουν μεγάλες ομάδες που ζουν κάτω από το όριο αξιοπρεπούς διαβίωσης ακόμη και στις πιο πλούσιες χώρες του κόσμου. Τα μπορούσε κανείς να υποστηρίξει ότι εφόσον τα εισοδήματα διαφέρουν θα υπάρχουν κατ' ανάγκη ορισμένοι σχετικά φτωχοί (σε σχέση δηλαδή με αυτούς που έχουν υψηλά εισοδήματα). Το εκπληκτικό όμως είναι ότι υπάρχουν μεγάλες ομάδες που ζουν κάτω από το όριο αξιοπρεπούς διαβίωσης ακόμη και στις πιο πλούσιες χώρες του κόσμου. Είναι γνωστό ότι στις ΗΠΑ υπάρχουν εκατοντάδες χιλιάδες άστεγοι που ζουν κάτω από πολύ ασχημες συνθήκες. Στη Μεγάλη Βρετανία το 19% του πληθυσμού ζει με εισόδημα κάτω της γραμμής φτώχειας, στη Γαλλία το 14%, στην Πορτογαλία το 17% και στην Ελλάδα επίσης το 17%. Ας μην κλείνουμε λοιπόν και εμείς εδώ στην Αυστραλία τα μάτια μας και ας δούμε το πρόβλημα όχι γενικά αλλά έχοντας το βλέμμα μας σε αυτήν την χώρα που πολλοί χαρακτηρίζουν σαν «τυχερή χώρα».

